

Θέματα Αρχαιολογίας

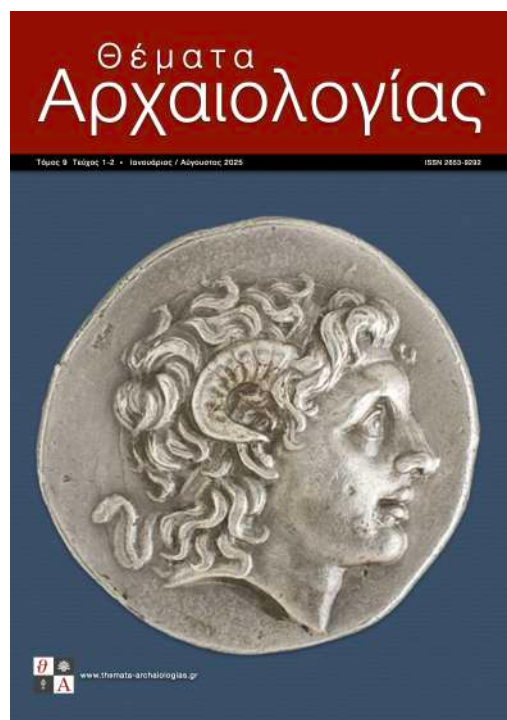
www.themata-archaiologias.gr | ISSN: 2653-9292

Αναγνώσεις του παρελθόντος μέσα από τα αναμνηστικά/επετειακά μετάλλια του Νομισματικού Μουσείου (2003-2025)

Συγγραφείς: Βασιλική Στεφανάκη, Αντωνία Νικολακοπούλου, Δημήτρης Κλουκίνας

Ηλεκτρονική διεύθυνση άρθρου (Url): <https://www.themata-archaiologias.gr/wp-content/uploads/2025/11/readings-through-medals-2025-9-1-2-76-93.pdf>

© Περιοδικό Θέματα Αρχαιολογίας, τόμος 9, τεύχος 1-2, Ιανουάριος/Αύγουστος 2025, σ. 76-93

Τα **Θέματα Αρχαιολογίας** είναι ένα, μη κερδοσκοπικό, επιστημονικό περιοδικό που έχει ως αποκλειστικό σκοπό να συμβάλει στην έγκυρη και επιστημονικώς αποδεκτή διάδοση και οικειοποίηση του τρόπου σκέψης και των κατακτήσεων της Αρχαιολογίας και της Ιστορίας της Τέχνης.

Αυτό το άρθρο χορηγείται με άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές

Αναγνώσεις του παρελθόντος μέσα από τα αναμνηστικά/επετειακά μετάλλια του Νομισματικού Μουσείου (2003-2025)

Βασιλική Στεφανάκη

Δρ Αρχαιολόγος - Νομισματολόγος
Νομισματικό Μουσείο

Αντωνία Νικολακοπούλου

Αρχαιολόγος - Νομισματολόγος
Νομισματικό Μουσείο

Δημήτρης Κλουκίνας

Δρ Αρχαιολόγος
Νομισματικό Μουσείο

Από το 2003 και ανά διετία, το Νομισματικό Μουσείο επιλέγει μεταξύ των πολυάριθμων νομισμάτων των Συλλογών του, παραστάσεις που σχετίζονται με την εκάστοτε θεματική των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΕΗΠΚ), αλλά και με διάφορες επετείους, προκειμένου να αποτυπωθούν σε μετάλλια. Σκοπός είναι η σύνδεση του παρελθόντος με το παρόν μέσω της προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και μέσω της έκφρασης διαχρονικών αξιών και ιδεών. Τα μετάλλια που παρουσιάζονται εδώ,¹ εκδίδονται από το Ίδρυμα Εκτύπωσης Τραπεζογραμματίων και Αξιών (ΙΕΤΑ) της Τράπεζας της Ελλάδος. Το Εθνικό Νομισματοκοπείο, εκτός από την κοπή νομισμάτων (τραπεζογραμματίων και κερμάτων) δραστηριοποιείται, μεταξύ άλλων, στην παραγωγή αναμνηστικών/συλλεκτικών νομισμάτων και μεταλλίων στο πλαίσιο των Νομισματικών Προγραμμάτων του Υπουργείου Οικονομικών, αλλά και για λογαριασμό άλλων φορέων.²

Λέξεις ευρετηρίου

μετάλλιο
νόμισμα
Νομισματικό Μουσείο
πολιτιστική κληρονομιά
εορτασμός
επέτειος

Το πρόγραμμα των ΕΗΠΚ είναι ο μεγαλύτερος ευρωπαϊκός πολιτιστικός θεσμός που τελεί υπό την αιγίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης από το 1985. Θεσπίστηκε επίσημα το 1991 με το σύνθημα «Ευρώπη, μία κοινή κληρονομιά» και πραγματοποιείται με τη συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το 1999. Σκοπός του προγράμματος είναι η αναζήτηση της συλλογικής ευρωπαϊκής μνήμης μέσα από την προβολή των ιδιαιτεροτήτων κάθε λαού. Βασικός στόχος των ποικίλων πολιτιστικών εκδηλώσεων, που πραγματοποιούνται το τελευταίο Σαββατοκύριακο του Σεπτεμβρίου στο πλαίσιο του προγράμματος, είναι η ευαισθητοποίηση του κοινού για την προσασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.³

Από το 2003 οι ΕΗΠΚ πραγματοποιούνται και στις 50 χώρες που έχουν υπογράψει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Πολιτιστικής Κληρονομιάς πάνω σε ένα κοινό πανευρωπαϊκό θέμα. Ωστόσο, οι χώρες-μέλη μπορούν να διοργανώνουν εκδηλώσεις προσαρμόζοντας το θέμα ή επιλέγοντας ένα δικό τους. Η Ελλάδα συμμετέχει στους εορτασμούς από το 1996 με συντονιστικό φορέα τη Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Υπουργείου Πολιτισμού.

Το Νομισματικό Μουσείο (NM) συμμετέχει στις ΕΗΠΚ από το 2001, ενώ από το 2003 εκδίδει σε συνεργασία με το ΙΕΤΑ και διανέμει δωρεάν τα αναμνηστικά/επετειακά μετάλλιά του. Έως σήμερα, οι θεματικές των μεταλλίων ανέρχονται σε δώδεκα. Η εμπρόσθια όψη τους φέρει, σε ελεύθερη ή πιστή απόδοση, παραστάσεις αρχαίων ελληνικών, ρωμαϊκών, ελληνορωμαϊκών, βυζαντινών και νεώτερων νομισμάτων που ακολουθούν. Μπορούν, επομένως, να χαρακτηριστούν ως επίσημες τακτικές εκδόσεις με πολιτιστικό περιεχόμενο και μήνυμα.⁴ Ωστόσο, τα μετάλλια των ετών 2017, 2020 και 2021, είναι αναμνηστικά/επετειακά προσώπων ή γεγονότων και δεν συνδέονται με τις ΕΗΠΚ.

Σε όλα τα μετάλλια του NM η οπίσθια όψη είναι κοινή (εικ. 1) και απεικονίζει το Ιλίου Μέλαθρον, την άλλοτε οικία του Γερμανού αρχαιολόγου Ερρίκου Σλήμαν, έργο του αρχιτέκτονα Ερνέστου Τσίλλερ.⁵ Το Ιλίου Μέλαθρον εγκαινιάστηκε το 1881 και επωλήθη στο Ελληνικό Δημόσιο το 1926 από τη σύζυγό του Σλήμαν, Σοφία Εγκαστρομένου-Καστρώτη, για την κάλυψη οικογενειακών αναγκών.⁶ Παραχωρήθηκε στο Υπουργείο Πολιτισμού το 1984

1. Μετάλλια NM ετών 2003 και 2015.

και από το 1998, έπειτα από πολυετείς εργασίες αποκατάστασης, στέγασε το Νομισματικό Μουσείο. Η νεοκλασικιστική πρόσοψη του κτηρίου στην οδό Πανεπιστημίου, με τους δύο στεγασμένους εξώστες, τους κίονες και τις τοξοστοιχίες εμπνέεται από την αποτύπωση του κτηρίου στην υδατογραφία που εκτίθεται στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων. Οι επιγραφές ΙΛΙΟΥ ΜΕΛΑΘΡΟΝ και ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ καθώς και το ανθέμιο, σύμβολο του Εθνικού Νομισματοκοπείου, συμπληρώνουν την παράσταση. Το έτος κοπής μέχρι και το 2021 αναγραφόταν στην οπίσθια όψη των μεταλλίων. Ωστόσο από το έτος 2023-2024 αναγράφεται στην εμπρόσθια όψη και συνοδεύει τον τίτλο ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ (εικ. 12-13).

Κατασκευή και τεχνικές προδιαγραφές των μεταλλίων

Η ποσότητα εκτύπωσης (*tirage*) των μεταλλίων, που εκδόθηκαν με την ευγενική χορηγία της Τράπεζας της Ελλάδος για λογαριασμό του NM, κυμαίνεται από 1.000 μέχρι 2.500 τεμάχια ανά έτος. Ωστόσο, οι ιδιαίτερες εκδόσεις των ετών 2017, 2020 και 2021, ανέρχονται στα 1.000 τεμάχια και κόπηκαν άπαξ. Το υλικό των μεταλλικών δίσκων είναι από κράμα χαλκού, νικελίου και αλουμινίου (CuNiAl), η ποιότητα τύπωσής τους είναι κυκλοφορίας και όχι επιμελημένης κοπής (*proof*), και η μορφή της στεφάνης είναι λεία.⁷ Το βάρος και η διάμετρος των μεταλλίων των ετών 2005-2006 μέχρι 2019-2020 είναι 10 γρ. και 30 χιλ., ενώ το βάρος και η διάμετρος των μεταλλίων των ετών 2020-2021, 2023-2024 και 2025-2026 είναι αντίστοιχα

αντίστοιχα 40 γρ. και 40 χιλ. Εξαίρεση αποτελεί το πρώτο μετάλλιο των ετών 2003-2004, το οποίο κόπηκε και στις δύο διαστάσεις (εικ. 2).

Η αρχή πάνω στην οποία στηρίζεται η εκτύπωση των νομισμάτων και μεταλλίων δεν έχει αλλάξει από την εποχή εμφάνισης των πρώτων πιαστών νομισμάτων. Χρησιμοποιούνται, δηλαδή, δύο πρωτότυπες μήτρες που έχει φιλοτεχνήσει κάποιος καλλιτέχνης, τοποθετείται ανάμεσα τους ένα κομμάτι μετάλλου, και με το χτύπημα και την εφαρμογή πίεσης, αποτυπώνονται οι σφραγίδες στο πέταλο. Σήμερα, η παραδοσιακή τέχνη της γλυπτικής χάραξης συνυπάρχει με τη χρήση αυτοματοποιημένων μέσων παραγωγής και τεχνολογιών αιχμής.⁸ Ο δημιουργός μπορεί να εργαστεί σε μεγαλύτερα προπλάσματα, τα οποία στη συνέχεια υποβιβάζονται στο επιθυμητό μέγεθος, ενώ οι εξελεγμένες υδραυλικές πρέσες εξασφαλίζουν απόλυτη ομοιομορφία και ακρίβεια. Είναι, επίσης, δυνατό το σκανάρισμα ενός αρχαίου νομίσματος και η απόδοσή του πάνω σε έναν άλλο δίσκο μετάλλου.

Ιστορία των μεταλλίων

Ως πρόδρομοι των μεταλλίων, έχουν θεωρηθεί ορισμένες αρχαίες νομισματικές εκδόσεις που παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες ως προς το μέγεθος, το βάρος και τη σπανιότητα. Ενδεικτικά αναφέρουμε τα δεκάδραχμα των Συρακουσών, τα λεγόμενα *Δαμαρτέια*⁹ του πρώτου μισού του 5ου αιώνα π.Χ. και τα «νικητήρια» (ΑΘΛΑ)¹⁰ του τέλους του 5ου/αρχών του 4ου αιώνα π.Χ., τα αργυρά δεκάδραχμα του Πώρου του τέλους του 4ου αιώνα π.Χ., τα «μναίεια» (χρυσά οκτάδραχμα) των Πτολεμαίων¹¹ των μέσων του 3ου αιώνα π.Χ., καθώς και ορισμένες χρυσές εκδόσεις του βασιλείου των Σελευκιδών.¹² Αναφέρονται, επίσης, τα χάλκινα «μέταλλα» με το πορτραίτο του Αντίνοου που κόπηκαν την περίοδο του Αδριανού,¹³ και τα χρυσά έπαθλα ή «νικητήρια» από το Αμπουκίρ της Αιγύπτου (230-250 μ.Χ.) και την Ταρσό της Κιλικίας (231 ή 242-243 μ.Χ.), βραβεία στους πεντετηρικούς οικουμενικούς αγώνες *Ολύμπια Αλεξάνδρεια* της Βέροιας και προάγγελοι των σύγχρονων ολυμπιακών μεταλλίων.¹⁴ Αναφέρονται, τέλος, τα νομισματόμορφα *medallions* του 4ου και 5ου αιώνα μ.Χ., γνωστά ως *contorniat*, του Μεγάλου Κωνσταντίνου και των διαδόχων του¹⁵ καθώς και εκείνα της Βυζαντινής εποχής.¹⁶

Οι απαρχές, ωστόσο, του μετάλλου, με τη μορφή αυτόνομης μορφής τέχνης «εν σμικρώ» τοποθετούνται στην περίοδο της Ιταλικής Αναγέννησης, στις αρχές του 15ου αιώνα. Πρωτοπόρος κατασκευαστής ενυπόγραφων μεταλλίων υπήρξε ο Ιταλός γλύπτης και ζωγράφος Antonio di Puccio Pisano (Pisanello, 1380-1465). Το έργο του υπήρξε σημείο αναφοράς και οδήγησε στη δημιουργία σχολών και καλλιτεχνικών ρευμάτων. Κατά τον 16ο και 17ο αιώνα, η μεταλλιοτεχνία εξαπλώθηκε στη Γαλλία, στη Γερμανία, στην Ολλανδία και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ενώ σημαντικοί καλλιτέχνες, μεταξύ των οποίων οι Albrecht Dürer (1471-1528), Guillaume Dupré (1576-1643) και Jean Warin (1596-1672), ασχολήθηκαν με την κατασκευή μεταλλίων. Κατά τον 19ο και τις αρχές του 20ού αιώνα, η τέχνη του μετάλλου αρχίζει να επεκτείνεται και πέρα από τα όρια της Ευρώπης, στις ΗΠΑ και στον Καναδά. Κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου το είδος εμφανίζει σημαντική ύφεση, λόγω της ευρείας χρήσης του παντογράφου και της διάδοσης άλλων, ιδανικότερων μέσων διασποράς μηνυμάτων.¹⁷ Στην Ελλάδα η παραγωγή μεταλλίων έγινε συστηματικότερη μετά από την άφιξη των Βαυαρών.¹⁸ Ανάμεσα στους καλλιτέχνες ξεχωρίζουν τα ονόματα των C. Voigt, K. Lange, P.-J. David d'Angers, N. Γύζη, N. Λύτρα, Γ. Ιακωβίδη, Π. Κελαϊδή και Β. Φαληρέα.

Οι παραστάσεις των μεταλλίων του Νομισματικού Μουσείου

Το θέμα των ΕΗΠΚ των ετών 2003-2004 ήταν «Τόποι αθλητισμού, τόποι πολιτισμού» και συνδέθηκε με τους Αγώνες της 28ης Ολυμπιάδας που έλαβαν χώρα στην Αθήνα τον Αύγουστο του 2004. Συνεπώς, το πρώτο μετάλλιο του ΝΜ φέρει την πιο αναγνωρίσιμη νομισματική απεικόνιση της μυθικής μορφής της Νίκης των εν ζωή και μεταθανάτιων χρυσών νομισμάτων (διπλοί στατήρες και στατήρες) του Αλέξανδρου Γ' (εικ. 2).¹⁹ Οι γνωστοί *αλεξάνδρειοι χρυσοί*,²⁰ οι οποίοι εκδόθηκαν από νομισματοκοπεία του μακεδονικού και ασιατικού χώρου, αποτελούν προϊόντα των μεταλλείων κυρίως της Μακεδονίας και της Θράκης καθώς και του χρυσού των Αχαιμενιδών με διεθνή κυκλοφορία στην Ανατολική αλλά και στη Δυτική Μεσόγειο, κυρίως μέχρι τα τέλη του 3ου αιώνα π.Χ., σύμφωνα με τις μαρτυρίες των γραπτών πηγών και των νο-

2. Μετάλλια NM ετών 2003-2004.
Χρυσός στατήρας Αλεξάνδρου Γ'.

3. Μετάλλιο NM ετών 2005-2006.
Αργυρό τετράδραχμο/διπλός στατήρας Μαρώνας.

μισματικών θησαυρών, καθώς και αντικείμενα μίμησης από τους λαούς της περιοχής του Καυκάσου τον 1ο αιώνα π.Χ.²¹ Η εντυπωσιακή και πολυσυζητημένη Νίκη με τα μεγάλα ανοιχτά φτερά που απεικονίζεται να βαδίζει κρατώντας στεφάνι και το ναυτικό εξάρτημα της στυλίδας παραπέμπει κυρίως στις νίκες του ελληνικού στόλου εναντίον του περσικού²² κατά τη διάρκεια των Μηδικών ή/και της εκστρατείας του Αλεξάνδρου Γ'. Ωστόσο, στα μετάλλια του NM εξαιρείται ο γενικότερος συμβολισμός της ως προσωποποίηση των αφηρημένων εννοιών αλλά διαχρονικών αξιών της δόξας, του θριάμβου, της φήμης, της επιβράβευσης, της επικράτησης, της αναγνώρισης και της προσπάθειας.²³

Το θέμα εορτασμού κατά τα έτη 2005-2006 με τίτλο «Ο πολιτισμός στο τραπέζι» είχε ως στόχο να αναδείξει τη σημασία της διατροφής στη διαμόρφωση της πολιτιστικής ταυτότητας. Ο τύπος που επιλέχθηκε, χωρίς να αναπαράγει πιστά κάποια αρχαία έκδοση, παραπέμπει στην οπίσθια όψη αργυρών τετραδράχμων/διπλών στατήρων της Μαρώνας της Θράκης με παράσταση κλήματος αμπέ-

λου με τέσσερις βότρυες και φύλλα κισσού, που χρονολογούνται στο α' μισό του 4ου αιώνα π.Χ. (εικ. 3).²⁴ Στην εμπρόσθια όψη φέρουν άλογο σε καλπασμό, που αποτελεί τον συνήθη τύπο των αργυρών εκδόσεων της Μαρώνας κατά την Κλασική εποχή και παραπέμπει στη λατρεία του Ποσειδώνα.²⁵

Όπως παρατηρείται και σε άλλες πόλεις που ήταν γνωστές για την αμπελοκαλλιέργεια και την ποιότητα του οίνου τους, το κλήμα και οι βότρυες καταλαμβάνουν σημαντική θέση στην εικονογραφία των νομισμάτων της Μαρώνας ήδη από το β' μισό του 5ου αιώνα π.Χ.²⁶ Πρόκειται για σύμβολα συνυφασμένα με τη λατρεία του Διονύσου, ενώ παραπέμπουν και στην τοπική παραγωγή του γνωστού *ισμαρικού*, *μαρωνείτιου* ή *μαρώνειου* οίνου. Η ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης φαίνεται ότι διατηρεί μακρά παράδοση αμπελοκαλλιέργειας και οινοποίησης που μπορεί να αναχθεί έως και στα τέλη της 5ης χιλιετίας π.Χ.²⁷ Κατά την ιστορική περίοδο, η παράδοση αυτή της οινοπαραγωγής και του εμπορίου συνεχίζεται, όπως μαρτυρείται από τις γραπτές πη-

γές, αλλά και από την ανεύρεση οξυπύθμενων αμφορέων που συνδέονται με την παραγωγή, τη διακίνηση και την κατανάλωση του οίνου.²⁸ Ο εντοπισμός και η κατανομή των ενσφράγιστων λαβών των αμφορέων αυτών επιβεβαιώνουν ότι η Θάσος, η Μένδη, η Άκανθος, τα Άβδηρα, η Αίνος και η Σαμοθράκη υπήρξαν σημαντικά οινοπαραγωγικά κέντρα της περιοχής. Στην περίπτωση της Μαρώνειας, δεν έχουν εντοπιστεί ενσφράγιστες λαβές που να συνδέονται με ασφάλεια με την πόλη, ίσως γιατί δεν εφαρμόζονταν συστηματικά η πρακτική της σφράγισης από τα τοπικά εργαστήρια. Παρόλα αυτά, η Μαρώνεια φαίνεται ότι υπήρξε το σημαντικότερο κέντρο παραγωγής οίνου μεταξύ των εκβολών του Έβρου και του Νέστου από τους αρχαίους έως τους αυτοκρατορικούς χρόνους.²⁹

Κατά τα έτη 2007-2008, το θέμα των ΕΗΠΚ είχε τίτλο «Οικείες Ιστορίες». Πρόκειται για θεματική με διττή σημασία, εφόσον αναφέρεται, τόσο στις αφηγήσεις που συνδέονται με την οικία, όσο και με γνωστές, οικείες ιστορίες που αποτελούν μέρος της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Με αφορμή το θέμα αυτό, επιλέχθηκε ως πρότυπο για το μετάλλιο του ΝΜ η οπίσθια όψη αργυρού δηναρίου³⁰ (εικ. 4) που εκδόθηκε κατά την περίοδο της συναυτοκρατορίας του Μάρκου Αυρηλίου και του Λεύκιου Βέρου (161-169 μ.Χ.) και φέρει παράσταση της *Vesta*, της ρωμαϊκής θεότητας που συνδέεται με την οικογένεια και την οικιακή εστία. Η θεά στέκεται όρθια κρατώντας *simpulum* (μικρό σκεύος ή κουτάλα που χρησιμοποιούνταν για χοές σε θυσιαστήριες τελετές) πάνω από βωμό, καθώς και *palладιο* (ξόανο της Αθηνάς Παλλάδας). Στην εμπρόσθια όψη το νόμισμα φέρει προτομή της

Άννιας Αυρηλίας Γαλερίας Λουκίλλας, κόρης του Μάρκου Αυρηλίου και συζύγου του Λεύκιου Βέρου, η οποία διετέλεσε Αυγούστα από το 164 μ.Χ., έως τον θάνατο του συζύγου της το 169 μ.Χ. Τα δηνάρια με την προτομή της Λουκίλλας απεικονίζουν συνήθως στην οπίσθια όψη θεότητες του ρωμαϊκού πανθέου ή προσωποποιημένες αρετές (*Juno, Venus, Pietas, Pudicitas, Concordia, Hilaritas* κ.ά.). Εν προκειμένω, η επιλογή της θεάς της οικιακής εστίας για το μετάλλιο των ετών 2007-2008 εναρμονίζεται με τη θεματική των εορτασμών.

Με αφορμή τη θεματική των ΕΗΠΚ των ετών 2009-2010 και 2013-2014 «Μάγοι, Εόρκια και Φυλαχτά: Η μαγεία στον αρχαίο και χριστιανικό κόσμο» και «Τα πρόσωπα του Χρόνου» αντίστοιχα, τα μετάλλια του ΝΜ θέλησαν να προβάλλουν τη διαχρονική ανθρώπινη προσπάθεια της επιστημονικής και ερευνητικής αναζήτησης για την ερμηνεία, αντιμετώπιση και έλεγχο του χώρου και του χρόνου, της φύσης και της ζωής, με στόχο την κατανόηση των δυνάμεων που καθορίζουν τα ανθρώπινα, την ανεύρεση απαντήσεων στις αγωνίες και ανησυχίες για το μέλλον, τη βελτίωση των συνθηκών ζωής, την πνευματική και κοινωνική εξέλιξη.

Γνωρίζουμε ότι η μέτρηση του χρόνου αποτελέσε τον κατεξοχήν προβληματισμό των ανθρώπων των κοινωνιών και σπουδαίοι αστρονόμοι της Αρχαιότητας εφάρμοσαν διάφορες μεθόδους και συστήματα αρχικά με βάση τα κλιματολογικά και αστρικά φαινόμενα και μετέπειτα τον σεληνιακό και ηλιακό χρονικό κύκλο. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι στην Αρχαιότητα δεν υπήρχε ένα ενιαίο ημερολόγιο, αλλά κάθε περιοχή, βασίλειο ή πόλη-κράτος, ακολουθούσε ένα τοπικό. Σήμερα χρησιμοποιείται

4. Μετάλλιο ΝΜ ετών 2007-2008.

Αργυρό δηνάριο Μάρκου Αυρηλίου και Λεύκιου Βέρου με την προτομή της Λουκίλλας.

το Γρηγοριανό ημερολόγιο, μετά την προσαρμογή από τον πάπα Γρηγόριο ΙΓ' (1582 μ.Χ.) του Ιουλιανού ημερολογίου, δημιουργία του Έλληνα αστρονόμου Σωσιγένη (46 π.Χ.).³¹

Τα μετάλλια αποδίδουν πιστά την οπίσθια όψη δύο χάλκινων νομισμάτων³² από τη σπουδαία Συλλογή του Ιωάννη Δημητρίου, εμπόρου από την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, η οποία αριθμεί 10.000 περίπου νομίσματα της περιοχής των Ελληνιστικών και Αυτοκρατορικών χρόνων. Η Συλλογή αγοράστηκε από τον οίκο πωλήσεων Feuardent το 1873 και δωρίστηκε στο ελληνικό κράτος το 1892.

Οι εν λόγω «δραχμές» ανήκουν στη γνωστή σειρά των δεκαέξι εκδόσεων με αστρονομικούς τύπους που κόπηκαν στην Αλεξάνδρεια το 8ο έτος της βασιλείας του Αντωνίνου του Ευσεβούς, η διάρκεια της οποίας τοποθετείται, σύμφωνα με το τοπικό ημερολόγιο, από τις 29 Αυγούστου 144 μ.Χ. μέχρι τις 28 Αυγούστου 145 μ.Χ.³³

Η παράσταση του πρώτου νομίσματος απεικονίζει τον πλανήτη Δία/Jupiter ως κυβερνήτη του Τοξότη/Sagittarius με το αστέρι να συμβολίζει τον Σείριο (εικ. 5) και εκείνη του δεύτερου τον ζωδιακό κύκλο με τον Σέραπ στο κέντρο, ο οποίος λατρευόταν στην Αίγυπτο ως *πάνθεος* και *κοσμοκράτωρ*, και τους πέντε πλανήτες, καθώς και τον Ήλιο

και τη Σελήνη (που θεωρούνταν πλανήτες στην Αρχαιότητα) ως κυρίαρχους/κυβερνήτες των δώδεκα ζωδίων (εικ. 6). Όπως επιβεβαιώνει και η παράσταση, στην παραδοσιακή αστρολογία, με εξαίρεση τον Ήλιο και τη Σελήνη, ανατέθηκαν σε κάθε πλανήτη δύο ζώδια (ημερήσια και νυχτερινή κυριαρχία).³⁴

Οι μελετητές έχουν συνδέσει τη συγκεκριμένη σειρά νομισμάτων με τον λεγόμενο Σωθικό κύκλο του αρχαίου αιγυπτιακού ημερολογίου των 365 ημερών. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι το αιγυπτιακό έτος ήταν μικρότερο περίπου κατά ένα τέταρτο μιας ημέρας, σε σύγκριση με το λεγόμενο Ιουλιανό έτος (365 ¼ ημέρες). Η αρχή του αιγυπτιακού έτους τοποθετείται την πρώτη ημέρα του μήνα Θωθ, η οποία συνέπεσε τον Ιούλιο του 139 μ.Χ., δηλαδή κατά το 2ο έτος της βασιλείας του Αντωνίνου του Ευσεβούς (Censorinus, *De Die Natali* 21.10), με το φαινόμενο της ηλιακής ανατολής ή *επιτολής* του Σείριου (Σώθις στα ελληνικά ή *Spdt* στα αιγυπτιακά), η οποία συνοδεύει την ετήσια υπερχείλιση του Νείλου που ήταν υψίστης σημασίας για τους Αιγύπτιους. Ωστόσο, εκτός από τον απόηχο του γεγονότος της συμπλήρωσης, επανέναρξης και ανανέωσης τον Ιούλιο του 139 μ.Χ. μίας σωθιακής περιόδου, δηλ. 1.461 ετών στο αι-

5. Μετάλλιο NM ετών 2009-2010.
Χάλκινη «δραχμή» Αλεξάνδρειας επί Αντωνίνου του Ευσεβούς.

6. Μετάλλιο NM ετών 2013-2014.
Χάλκινη «δραχμή» Αλεξάνδρειας επί Αντωνίνου του Ευσεβούς.

γυπτιακό ημερολόγιο, που αντιστοιχούν σε 1.460 έτη του Ιουλιανού ημερολογίου, καθώς και τον εορτασμό των 900ών γενεθλίων (*dies natalis*) της Ρώμης το 148 μ.Χ., των οποίων η προετοιμασία είχε ήδη ξεκινήσει από τον Αντωνίνο κατά τη διάρκεια των ετών 140-144 μ.Χ., οι μελετητές³⁵ συνδέουν την εμφάνιση των ζωδιακών θεμάτων στις κοπές της Αλεξάνδρειας το 144/5 μ.Χ. με τον γάμο του Μάρκου Αυρήλιου και της κόρης του Αντωνίνου, Φαυστίνας της Νεώτερης, ο οποίος ετελέσθη τον Απρίλιο (ή Μάιο) του 145 μ.Χ. Σύμφωνα με τον Γ. Στόγια, εντός αυτού του γενικού αισθήματος κυκλικής ανανέωσης κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Αντωνίνου του Ευσεβούς, ο γάμος συμβόλιζε την άνοδο μιας νέας εποχής, την αρχή ενός νέου *saeculum aureum* για ολόκληρη τη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία και την εγγύηση της συνέχισης της ύπαρξής της.

Γραπτές, αρχαιολογικές και νομισματικές μαρτυρίες αποδεικνύουν τη σημαντική θέση που κατείχε η αστρολογία στη ρωμαϊκή κοινωνία, καθώς και την ύπαρξη αστρολόγων στις αυτοκρατορικές αυλές.³⁶ Εκτός από τη συγκεκριμένη σειρά των νομισμάτων της Αλεξάνδρειας, όπου αναδεικνύεται η σημασία της αστρολογίας και των αστρικών φαινομένων ιδιαίτερα την περίοδο των Αντωνίνων τον 2ο αιώνα μ.Χ., θα πρέπει να αναφερθεί ότι αστρονομικές/αστρολογικές παραστάσεις συναντάει κανείς στα νομίσματα της Νίκαιας, της Σιδώνης, της Αμάστριδος, της Περίνθου, της Αγκιάλου, των Σάρδεων και της Ειρηνοπόλεως-Νερωνίας κυρίως του 3ου αιώνα μ.Χ.³⁷

Με αφορμή τον εορτασμό των ΕΗΠΚ των ετών 2011-2012 με θέμα «Κρίσεις: συνέχειες και ασυνέ-

χειες στην Ιστορία», επιλέχθηκε η οπίσθια όψη χρυσού σολίδου που κόπηκε πριν από το 908 μ.Χ. στο νομισματοκοπείο της Κωνσταντινούπολης από τον αυτοκράτορα Λέοντα ΣΤ' τον «Σοφό» (886-912 μ.Χ.).³⁸ (εικ. 7).

Η έκδοση είναι ιδιαίτερα σπάνια και φέρει στην εμπρόσθια όψη την πρωιμότερη νομισματική απεικόνιση της Θεοτόκου.³⁹ Η οπίσθια όψη παρουσιάζει τον αυτοκράτορα με ρεαλιστικό τρόπο και σε προχωρημένη ηλικία. Επισημαίνεται ότι ο Λέων ΣΤ' και ο υιός του, Κωνσταντίνος Ζ' Πορφυρογέννητος (913-959 μ.Χ.), επανέφεραν το πορτραίτο στη μεταεικονομαχική νομισματοκοπία αντί των συμβατικών αυτοκρατορικών μορφών.⁴⁰

Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του, ο Λέων ΣΤ' παρουσίασε έντονη νομοθετική και κωδικοποιητική δραστηριότητα σε θέματα οικονομίας και δημοσιονομίας, ενώ η οικονομία του κράτους κρίνεται ιδιαίτερα καλή.⁴¹ Ακολούθησε, ως ένα βαθμό, την οικονομική πολιτική των προκατόχων του και εξέδωσε ελάχιστα χρυσά νομίσματα, πιθανότατα για να μη διακοπεί η ομαλή ροή του χρήματος με την απόσυρση από την αγορά των νομισμάτων προηγούμενων αυτοκρατόρων.⁴² Παρόλα αυτά, επί της βασιλείας του σημειώθηκαν κρίσεις, τόσο στην εξωτερική πολιτική, όσο και στα εσωτερικά ζητήματα της αυτοκρατορίας, που κληροδοτήθηκαν στα επόμενα χρόνια.

Στα εξωτερικά θέματα, η βουλγαρική απειλή ενισχύθηκε μετά την ανάρρηση του Συμεών στον θρόνο, ενώ οι συνεχείς εχθροπραξίες ευνόησαν και την επιθετικότητα των Αράβων. Επιπλέον πραγματοποιήθηκε η κατάληψη του Ταυρομενίου (902 μ.Χ.), του τελευταίου βυζαντινού λιμανιού στη Σι-

7. Μετάλλιο ΝΜ ετών 2012-2013.
Χρυσός σόλιδος του Λέοντα ΣΤ' του «Σοφού».

κελία, και η λεηλασία της Θεσσαλονίκης (904 μ.Χ.) από τους Άραβες, η πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τον ηγεμόνα του Κιέβου Oleg (907 μ.Χ.) που οδήγησε στη ρωσοβυζαντινή συνθήκη του 911 μ.Χ., καθώς και αλληπάλληλες αραβικές επιδρομές και λεηλασίες σε Αιγαίο, Πελοπόννησο και Αττική.⁴³ Έναν χρόνο μετά τον θάνατο του Λέοντα ΣΤ' πραγματοποιήθηκε η πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τον Συμεών (913 μ.Χ.). Οι πολεμικές επιχειρήσεις και οι συνθήκες που αυτές δημιούργησαν, αντανakλώνται εν μέρει στη συσσώρευση χρυσών νομισμάτων στην περιφέρεια του βυζαντινού κόσμου, ιδιαιτέρως στα χρόνια του Κωνσταντίνου Ζ'.⁴⁴

Ως προς τα εσωτερικά ζητήματα, ο τέταρτος γάμος του αυτοκράτορα στην προσπάθειά του να αποκτήσει διάδοχο, οδήγησε σε σύγκρουση με την εκκλησιαστική εξουσία και στην ακόλουθη καθαίρεση του Πατριάρχη Νικόλαου.⁴⁵ Το γεγονός, το οποίο προκάλεσε την παπική εμπλοκή, δημιούργησε αντιδράσεις και αναταραχές που ταλάνισαν επί χρόνια την αυτοκρατορία.

Η βασιλεία του Λέοντα ΣΤ' χαρακτηρίζεται από συνέχειες σε διοικητικό και νομοθετικό επίπεδο που επηρέασαν την πολιτική και πολιτιστική πορεία της αυτοκρατορίας κατά τον 10ο και 11ο αιώνα μ.Χ. Χαρακτηρίζεται, ωστόσο, και από κρίσεις και ασυνέχειες στα εξωτερικά και εσωτερικά ζητήματα της αυτοκρατορίας, και, ως εκ τούτου, συνδέεται με τη θεματική των εορτασμών των ΕΗΠΚ.

Το θέμα «Βία και Ανεκτικότητα» των ΕΗΠΚ των ετών 2015-2016, αφορά στην πολιτική ιδεολογία και την κοινωνική οργάνωση, όπου η ανε-

κτικότητα αντανakλά την ιδανική δημοκρατική κοινωνία, ενώ η βία την αντίσταση σε αυτό το ιδανικό. Στο πλαίσιο αυτής της θεματικής και εστιάζοντας κυρίως στην άσκηση βίας για λόγους πολιτικής εξουσίας στο όνομα της δημοκρατίας επιλέχθηκε η απεικόνιση του δηναρίου του Μάρκου Ιουνίου Βρούτου (Q. Servilius Caepio [M. Junius] Brutus)⁴⁶ (εικ. 8), που ανήκει σε μία από τις πιο γνωστές εκδόσεις aurei και denarii⁴⁷ της Ύστερης Ρωμαϊκής Δημοκρατίας με χρονολογία κοπής το 43/2 π.Χ. από μετακινούμενο νομισματοκοπείο που ακολουθούσε τα στρατεύματα του Βρούτου και του Κάσσιου (Gaius Cassius Longinus) στην Ανατολή.⁴⁸

Στην εμπρόσθια όψη τους φέρουν την κεφαλή του στρατηγού, συνοδευόμενη από το όνομα και τον τίτλο *Imperator* καθώς και το όνομα του αξιωματούχου υπευθύνου κοπής L. Platorius Cestianus. Σύμφωνα με τη λεπτομερή περιγραφή του H. Cahn,⁴⁹ το πορτραίτο του Βρούτου, με την ατημέλητη κόμη και γενειάδα, θυμίζει το πρώτο ρωμαϊκό πορτραίτο του Φλαμνίνου (Titus Quinctius Flamininus), του θριαμβευτή στην καθοριστική μάχη των Κυνός Κεφαλών το 197 π.Χ. στον Β' Μακεδονικό πόλεμο. Σύμφωνα με τον μελετητή, η εν λόγω απόδοση της κεφαλής του Βρούτου αποτελεί συνειδητή επιλογή που διαφέρει από τη βασιλική κομψότητα του πορτραίτου του Ιουλίου Καίσαρα στα aurei και denarii,⁵⁰ ο οποίος φέρει χαρακτηριστικό στεφάνι (*corona aurea* σύμφωνα με τον N. Hannestad)⁵¹ και τους τίτλους του *Imperator* και *Dictator Perpetuus*. Στον Βίο του Βρούτου,⁵² ο Πλούταρχος τον παρουσιάζει ως καλλιεργημένο και εκλεπτυσμένο άνθρωπο, θερμό θιασώτη των δημοκρατικών θεσμών, τα οποία στην πραγματικότητα εξασφάλιζαν τα συμφέ-

8. Μετάλλιο NM ετών 2015-2016.
Αργυρό δηνάριο Βρούτου.

ροντα της ρωμαϊκής αριστοκρατίας, καθώς και υπερήφανο συνεχιστή του έργου των τυραννοκτόνων προγόνων του L. Iunius Brutus και C. Servilius Ahala, οι οποίοι τιμήθηκαν για την εδραίωση και την προάσπιση του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Η παράσταση της οπίσθιας όψης, η οποία φέρει την επιγραφή *EID(ibus) MAR(tiis)*, δηλαδή την ημέρα της δολοφονίας του Καίσαρα (15 Μαρτίου 44), περιγράφεται τον 3ο αιώνα μ.Χ. από τον Δίωνα Κάσσιο (155-235 μ.Χ.),⁵³ μια από τις ελάχιστες φορές που αναφέρεται ένα συγκεκριμένο νόμισμα στην αρχαία γραμματεία, και επιβεβαιώνει τον κεντρικό ρόλο του Βρούτου και του Κάσσιου σε αυτήν την συνομοσία, δηλώνοντας επίσης τον ισχυρισμό, με την απεικόνιση του πύλου, ότι η δολοφονία έγινε για την απελευθέρωση της Ρώμης.⁵⁴

Ο ρωμαϊκός πύλος της ελευθερίας, ο οποίος ομοιάζει με εκείνον των Διοσκούρων και των Φρυγών, καθώς και τα δύο εγχειρίδια με τις διαφορετικές λαβές, που συμβολίζουν τους δυο αρχηγούς των συνωμοτών, παραπέμπουν στο περιστατικό, που αναφέρει ο Αππιανός,⁵⁵ με τους οπλισμένους συγκλητικούς, οι οποίοι ανακοινώνουν αμέσως μετά την πράξη τους, τον θάνατο του τυράννου στους δρόμους της Ρώμης. Ένας από αυτούς φέρεται να είχε τοποθετήσει έναν πύλο σε μια λόγχη ως σύμβολο ελευθερίας.⁵⁶

Άξιο αναφοράς αποτελούν οι μεταγενέστερες πιστές απομιμήσεις αυτού του ιδιαίτερου συμβολικού νομισματικού τύπου του Βρούτου με τον πύλο και τα δύο εγχειρίδια. Ενδεικτικά αναφέρουμε ε-

κείνη των δηναρίων με την επιγραφή *Libertas Restituta* του Γάλβα⁵⁷ τα οποία κόπηκαν στην Ισπανία κατά τη διάρκεια των εμφυλίων πολέμων (68-69 μ.Χ.) και στην αρχή της εξέγερσής του κατά του Νέρωνα την άνοιξη του 68 μ.Χ., πιθανόν ως μια έκκληση προς τους Ρωμαίους για αποκατάσταση της ελευθερίας δίνοντας ένα τέλος στην τυραννική εξουσία του Νέρωνα και στη διακυβέρνηση της δυναστείας των Ιουλιο-Κλαυδιανών. Η παράσταση συνέχισε να ασκεί την επιρροή της στην εποχή της Αναγέννησης σε χάλκινα μετάλλια της Γαλλίας και της Ιταλίας. Ενδεικτικά αναφέρουμε τα μετάλλια του Ερρίκου Β' της Γαλλίας, που εκδόθηκαν το 1552, μετά τη νίκη του εναντίον του Καρόλου Ε' της Γερμανίας,⁵⁸ καθώς και αυτά που αφορούν στην οικογένεια των Μεδίκων και συγκεκριμένα στη δολοφονία του πρώτου δούκα της Φλωρεντίας, Alessandro de' Medici στις 6 Ιανουαρίου 1537 από τον εξάδελφό του Lorenzino de' Medici (1514-1548), που είχε ως πρότυπό του τον Βρούτο, με την ελπίδα να αποκαταστήσει τη Δημοκρατία της Φλωρεντίας.⁵⁹

Το έτος 2017, για πρώτη φορά, το αναμνηστικό μετάλλιο του ΝΜ δεν εκδόθηκε για τον εορτασμό των ΕΗΠΚ αλλά προς τιμήν ενός επιφανούς προσώπου, της αείμνηστης Μάντως Οικονομίδου, της Επίτιμης Διευθύντριας του Νομισματικού Μουσείου, στο πλαίσιο της Διεθνούς Διημερίδας Νομισματικής⁶⁰ που διοργάνωσαν το Μουσείο και το Σωματείο «Οι Φίλοι του Νομισματικού Μουσείου» που η ίδια ίδρυσε⁶¹ (εικ. 9).

9. Μετάλλιο ΝΜ έτους 2017.
Αργυρό δεκάδραχμο Συρακουσών.

10. Μετάλλιο NM έτους 2020.
Χάλκινη δραχμή Αθηνών.

Το μετάλλιο του 2017, με την προτομή της Μάντως Οικονομίδου περιβαλλόμενη από τρία δελφίνια ως νύμφη Αρέθουσα, αποτελεί πρωτότυπο σχέδιο του Βασίλη Σκούφη, σχεδιαστή του NM. Πηγή έμπνευσης της παράστασης υπήρξε η φωτογραφία που την είχε απαθανάτισει μαζί με τον σύζυγό της Λόντο Οικονομίδα, μεγάλο συλλέκτη της λαϊκής τέχνης, η γνωστή φωτογράφος Nelly.⁶²

Η Μάντω Οικονομίδα (1929-2015), που διετέλεσε διευθύντρια του NM επί τρεις δεκαετίες (1964-1994), συνέβαλε καθοριστικά στην εξέλιξή του σε διεθνές επιστημονικό κέντρο. Όραμά της ήταν η ανεξαρτησία του NM και η απόκτηση μόνιμης στέγης. Ως Επιμελήτρια της Νομισματικής Συλλογής, η οποία αποτελούσε Τμήμα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, πέτυχε την ανεξαρτητοποίηση της με την ονομασία Νομισματική Συλλογή Αθηνών (1965) και τη μετονομασία της με τον παλιό ιδρυτικό τίτλο Νομισματικό Μουσείο (1977), ενώ σε όλη τη θητεία της, ακάματη, αγωνίστηκε για τη στέγασή του στο Ιλίου Μέλαθρον.⁶³ Η διεθνώς αναγνωρισμένη νομισματολόγος έλαβε πολλές τιμητικές διακρίσεις για το πολυσχιδές έργο της⁶⁴ και κατέστησε το NM ισάξιο των μεγαλύτερων μουσείων του κόσμου.⁶⁵

Συνεπώς για μια τέτοια σπουδαία προσωπικότητα, την οποία διέκρινε η ευγένεια και το ήθος, και εντυπωσίαζε με την ομορφιά και την αρχοντιά της, η επιλογή να απεικονισθεί ως νύμφη Αρέθουσα δεν ήταν τυχαία, αφού η εκπληκτική κεφαλή της νύμφης κοσμούσε τα σημαντικότερα αριστουργήματα της νομισματικής τέχνης των κλασικών χρόνων, τα αργυρά δεκάδραχμα των Συρακουσών.

Η πόλη των Συρακουσών, μετά την πώση των τυράννων Δεινομενιδών (470/460 π.Χ.) και την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας, έκοψε μια ασυνήθιστη σειρά μεγάλων αργυρών υποδιαϊρέσεων, γνωστά ως *Δαμαρέτεια* δεκάδραχμα, τα οποία οι παλαιότεροι μελετητές είχαν συνδέσει με τη σημαντική νίκη των Συρακουσίων στην Ιμέρα (480 π.Χ.).⁶⁶ Στην εμπρόσθια όψη φέρουν τέθριππο με ηνίοχο, τον οποίον στεφανώνει φτερωτή Νίκη, και στην οπίσθια όψη την κεφαλή της νύμφης Αρέθουσας. Στα τέλη του 5ου αιώνα π.Χ., τα αργυρά δεκάδραχμα παρουσιάζουν μια πρωτόγνωρη καινοτομία, την χάραξη των ονομάτων των καλλιτεχνών-χαρακτών σε εμφανή σημεία στην επιφάνειά τους. Πρόκειται για τα περίφημα «νικητήρια» δεκάδραχμα του χαράκτη Κίμωνα, πιθανώς, σε ανάμνηση της ήττας των Αθηναίων στον Ασσίναρο ποταμό, και του φημισμένου χαράκτη Ευαίνετου την περίοδο της τυραννίας του Διονυσίου Α' (405-367 π.Χ.).⁶⁷ Στο εξαιρετικό δείγμα μικροτεχνίας από τις Συλλογές του NM,⁶⁸ διαβάζουμε το όνομα του Ευαίνετου κάτω από τον λαιμό της Νύμφης.

Έπειτα από διετή παύση, το μετάλλιο του NM εκδόθηκε το 2020 στο πλαίσιο του Εορτασμού της Επετείου των 2.500 χρόνων από τη μάχη των Θερμοπλών και τη Ναυμαχία της Σαλαμίνας. Έναυσμα της κοπής αποτέλεσε η περιοδική έκθεση του NM με τίτλο «Σαλαμίνα 2020: 2500 Χρόνια Πολιτισμού και Δημιουργίας». Το επετειακό μετάλλιο του 2020 αποδίδει πιστά την οπίσθια όψη αθηναϊκής χάλκινης δραχμής των αυτοκρατορικών χρόνων (120 - μέσα 2ου αι. μ.Χ.)⁶⁹ (εικ.10) και απεικονίζει τον Θεμιστοκλή, τον πρωτεργάτη της ιστο-

ρικής νίκης των Ελλήνων στη Ναυμαχία της Σαλαμίνας, το 480 π.Χ.⁷⁰

Στις χάλκινες νομισματικές εκδόσεις των Αθηνών της περιόδου των Αντωνίνων, η συμβολική παράσταση του Θεμιστοκλή στη Σαλαμίνα, έξι αιώνες μετά, αποτελεί μία από τις σπάνιες περιπτώσεις αναφοράς σε ένα ιστορικό πρόσωπο και στη σπουδαία νίκη του.⁷¹ Ο Αθηναίος στρατηγός παριστάνεται με τρόπο στο αριστερό χέρι και στεφάνι στο δεξί, σύμβολα της λαμπρής νίκης, πάνω σε τριήρη, τα «ξύλινα τείχη» του χρησμού, που ο ευφυής πολιτικός ερμήνευσε,⁷² συμβάλλοντας ουσιαστικά στη συντριπτική ήττα των Περσών από τις συμμαχικές ελληνικές δυνάμεις. Λίγα χρόνια μετά τον θρίαμβο στη Σαλαμίνα, που είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία της αθηναϊκής θαλασσοκρατορίας και ηγεμονίας, ο Θεμιστοκλής εξοστράκιστηκε από τους συμπολίτες του, και έζησε μέχρι τον θάνατό του στη Μικρά Ασία ως κυβερνήτης της Μαγνησίας του Μαιάνδρου, διορισμένος από τον γιό του Ξέρξη, τον βασιλιά της Περσίας Αρταξέρξη Α'.⁷³

Η επιλογή της προτομής της θεάς Αθηνάς στην εμπρόσθια όψη, αντί της κεφαλής ή της προτομής του αυτοκράτορα, είναι επίσης αξιοσημείωτη. Η έντονη διαφοροποίηση της νομισματοκοπίας της Αθήνας από τις υπόλοιπες της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας αποσκοπούσε στην προβολή του ένδοξου παρελθόντος και της ιστορίας της, που την κατέστησαν, δικαίως, πνευματική πρωτεύουσα του ελληνορωμαϊκού κόσμου.⁷⁴ Στην περίπτωση, λοιπόν, του μεταλλίου του ΝΜ, παρατηρείται μία διπλή χρονικότητα, δηλαδή η αναμνημόνευση ενός γεγονό-

τος μέσω μία κοπής που και η ίδια αναφέρεται στο ίδιο ιστορικό γεγονός.

Το έτος 2021 η έκδοση του μεταλλίου του ΝΜ πραγματοποιήθηκε για τον Εορτασμό της Επετείου των 200 ετών από την Επανάσταση του 1821 και πλαισίωσε τη λαμπρή περιοδική έκθεση του ΝΜ «Μετάλλια του Αγώνα», με την οποία συμμετείχε στη Δράση Εθνικής Εμβέλειας «Ελλάδα 2021».

Το μετάλλιο είναι πρωτότυπο έργο του γλύπτη και χαράκτη του Εθνικού Νομισματοκοπείου Γιώργου Σταματοπούλου και φέρει την ελληνική σημαία σε γραμμικό κυκλικό πλαίσιο μέσα σε στεφάνι δάφνης, σύμβολο της νίκης, και περιμετρικά την επιγραφή 200 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ / 1821-2021 καθώς και την υπογραφή του καλλιτέχνη (εικ. 11). Ο βραβευμένος διεθνώς χαράκτης του ελληνικού ευρώ εμπνεύστηκε από τις παραστάσεις των πρώτων νομισμάτων του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους,⁷⁵ τους φοίνικες του Καποδίστρια⁷⁶ και τις δραχμές του Όθωνα.⁷⁷

Το πρώτο εθνικό νόμισμα, ο αργυρός Φοίνικας, κόπηκε το 1829 από τον Ιωάννη Καποδίστρια, τον πρώτο κυβερνήτη της Ελλάδας, στο Νομισματοκοπείο της Αίγινας κατά τα πρότυπα του αργυρού γαλλικού φράγκου. Ο φοίνικας, το μυθικό πτηνό που αναγεννάται μέσα από την τέφρα του, επιλέχθηκε να κοσμήσει την εμπρόσθια όψη των αργυρών και των χάλκινων νομισμάτων ως σύμβολο της αναγέννησης του έθνους. Το 1832, την περίοδο της βασιλείας του Όθωνα (1832-1862), εκδόθηκε η πρώτη δραχμή που αποτέλεσε τη βάση του ελληνικού

11. Μετάλλιο ΝΜ έτους 2021.
Αργυρός Φοίνικας Καποδίστρια και χρυσό εικοσάδραχμο Όθωνα.

12. Μετάλλιο NM ετών 2023-2024. Αργυρό υποβαθμισμένο τετράδραχμο Αλεξάνδρειας επί Κομμόδου.

νομισματικού συστήματος μέχρι το 2002, όταν αντικαταστάθηκε από το ευρώ. Τα χρυσά και αργυρά νομίσματα φέρουν στην εμπρόσθια όψη την κεφαλή του μονάρχη με την επιγραφή ΟΘΩΝ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ και κόπηκαν στα νομισματοκοπεία του Μονάχου και του Παρισιού.

Όσον αφορά στη θεματολογία της οπίσθιας όψης των πρώτων νομισμάτων, κοινό σύμβολο αποτελεί το στεφάνι, πηγή έμπνευσης της παράστασης του επετειακού μεταλλίου του έτους 2021. Στους αργυρούς Φοίνικες και στις χάλκινες υποδιαίρεσεις του, το στεφάνι από δύο κλάδους ελιάς και δάφνης, περιβαλλόμενο από την επιγραφή ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ Ι.Α. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ και τη χρονολογία, περικλείει την αξία του νομίσματος, ενώ στα νομίσματα (χρυσά, αργυρά, χάλκινα) του Βασιλείου της Ελλάδας επί Όθωνα το δάφνινο στεφάνι πλαισιώνει τα σύμβολα της μοναρχίας, τον Ελληνικό θυρεό με στέμμα.

Το θέμα «Ανιχνεύοντας διαδρομές, δίκτυα και δεσμούς στην πολιτιστική κληρονομιά» των ΕΗΠΚ των ετών 2023-2024, είχε ως στόχο, να αναδείξει τη διαχρονική επικοινωνία μεταξύ κοινοτήτων, λαών και χωρών, η οποία οδήγησε σε πολιτικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς δεσμούς, συμβάλλοντας στη δημιουργία της συλλογικής μνήμης και ταυτότητας των ανθρώπων. Συνεπώς το μετάλλιο του ΝΜ φέρει ένα κατεξοχήν ιστορικό σύμβολο των εμπορικών και πολιτιστικών δικτύων του αρχαίου κόσμου, τον Φάρο της Αλεξάνδρειας της Αιγύπτου, όπως αυτός απεικονίζεται στην οπίσθια όψη των αργυρών υποβαθμισμένων τετράδραχμων της ρωμαϊκής Αλεξάνδρειας επί αυτοκράτορα Κομμόδου (188-189 μ.Χ.) (εικ. 12).⁷⁸ Το

κτήριο του Φάρου της Αλεξάνδρειας, ένα από τα Επτά Θαύματα του Αρχαίου Κόσμου, κατασκευάστηκε στην ομώνυμη νησίδα Φάρος, που βρίσκεται μπροστά από την πόλη, τον 3ο αιώνα π.Χ., από τον Κνίδιο αρχιτέκτονα Σώστρατο και καταστράφηκε ολοκληρωτικά από σεισμούς που έλαβαν χώρα τον 8ο και 14ο αι. μ.Χ. Χάλκινα νομίσματα με την απεικόνιση του Φάρου εκδίδονταν ήδη στην Αλεξάνδρεια κατά τον 1ο και 2ο αι. μ.Χ. και συγκροτούμενα από τον Δομιτιανό έως τον Μάρκο Αυρήλιο. Σε ορισμένες υποδιαίρεσεις της περιόδου των Αντωνίων συνοδεύονταν και από τη μορφή της Ίσιδας Φαρίας, προστάτιδας των ναυτικών.⁷⁹ Η νομισματική παράσταση του Φάρου επανεμφανίζεται επί αυτοκράτορα Κομμόδου και συμπληρώνεται με την απεικόνιση ενός εμπορικού πλοίου που μετέφερε προς τα λιμάνια της Μεσογείου γεωργικά προϊόντα, κυρίως σιτάρι, αλλά και άλλα αγαθά που παράγονταν στην Αίγυπτο.⁸⁰ Η απεικόνιση του Φάρου στα ελληνορωμαϊκά νομίσματα της Αλεξάνδρειας επιβεβαιώνει τη μαρτυρία του Στράβωνα,⁸¹ ο οποίος τον περιγράφει ως έναν πολύωροφο πύργο δομημένο σε επίπεδα. Στο εν λόγω νόμισμα του Κομμόδου διακρίνεται η κλίμακα, η πύλη, οι σειρές των παραθύρων, τα αγάλματα των Τριτώνων και άγαλμα θεότητας στην κορυφή.

Για τον εορτασμό των ΕΗΠΚ των ετών 2025-2026 με θέμα «Αρχιτεκτονική Κληρονομιά-Γεφυρώνοντας το παρελθόν με το μέλλον», το μετάλλιο φέρει την Ακρόπολη των Αθηνών, όπως αυτή απεικονίζεται στην οπίσθια όψη χάλκινης δραχμής της πόλης (εικ. 13),⁸² που εκδόθηκε το 264-267 μ.Χ. Διακρίνεται η μνημειακή κλίμακα που οδηγεί στα Προπύλαια, το χάλκινο άγαλμα της

13. Μετάλλιο NM ετών 2024-2025. Χάλκινη δραχμή Αθηνών.

Αθηνάς Προμάχου, έργο του Φειδία, το Ερέχθειο, καθώς και τα σπήλαια των Απόλλωνος, Διός και Πανός.⁸³ Είναι γνωστό ότι τα νομίσματα των αυτοκρατορικών χρόνων φέρουν παραστάσεις οικοδομημάτων και αρχιτεκτονικών συνόλων (ναοί, θριαμβικές αψίδες, γέφυρες κτλ.) που κοσμούσαν τις πόλεις και επαρχίες του ρωμαϊκού κόσμου. Ωστόσο, άξιο σχολιασμού στις νομισματικές παραστάσεις των ελληνορωμαϊκών νομισμάτων των Αθηνών, όπως επισημαίνει ο Π. Τσέλεκας,⁸⁴ είναι η απουσία των μεγάλοπρεπων δημόσιων οικοδομημάτων, που αποτελούν έργα αυτοκρατορικών ευεργεσιών, και η κυρίαρχη θέση του ιερού βράχου της Ακρόπολης, σύμβολο της θρησκευτικής ταυτότητας της πόλης.

Εν κατακλείδι, είκοσι τρία χρόνια μετά από την έκδοση του πρώτου μεταλλίου του ΝΜ, το θέμα «Ανατρέχοντας στο παρελθόν, δοξάζοντας το παρόν» του παρόντος αφιερώματος αποτέλεσε ένδυση της συγκέντρωσης και αναλυτικής παρουσίασης του συνόλου των αναμνηστικών / επετειακών μεταλλίων του Μουσείου, για τα οποία το ενδιαφέρον των συλλεκτών και μη είναι μεγάλο. Από το 2003, τα δώδεκα μετάλλια πλαισίωσαν τις εκδηλώσεις προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς και τις περιοδικές εκθέσεις του ΝΜ συνδέοντας με επιτυχία το «παρελθόν» με το «παρόν», μέσω των προσεκτικά επιλεγμένων παραστάσεων τους. Η επί σειρά ετών έκδοσή τους και η δωρεάν διανομή στο κοινό του ΝΜ θα ήταν ανέφικτη χωρίς την ευγενική χορηγία της Τράπεζας της Ελλάδας και τη στήριξη των ανθρώπων του Νομισματοκοπείου, μία πολυετής αгаσθή συνεργασία, η οποία ευελπιστούμε να συνεχιστεί.

Σημειώσεις

1. Οι συγγραφείς ευχαριστούν ιδιαίτερος τη συνάδελφο Μ. Μπιντέρη, γραφίστρια του ΝΜ, για την επεξεργασία και τη σύνθεση των εικόνων.
2. <https://www.bankofgreece.gr/euro/nomismatokopecio-ieta>.
3. <https://www.culture.gov.gr/el/service/SitePages/view.aspx?iID=2252>.
4. Για την ταξινόμηση των μεταλλίων ως προς την έκδοση και τη λειτουργία τους βλ. Τριανταφυλλίδου 1993.
5. Κορρές & Ταράντου 1991, 943-981· Καρδαμίτση-Αδάμη 2006, 99-109.
6. Γαλάνη - Κρίκου 2018, 42-44.
7. Ευχαριστούμε ιδιαίτερος την κυρία Μ. Αντωνάτου, Προϊσταμένη του Τμήματος Εκτύπωσης Κερμάτων του ΙΕΤΑ, για τις πολύτιμες πληροφορίες σχετικά με την τεχνολογία κατασκευής των μεταλλίων.
8. Καρκαζής 2002, 197-206.
9. Toynbee 1944, 65. Για τον όρο *Δαμαρέτεια* βλ. Kraay 1976, 211 και Fischer-Bossert 2012, 148.
10. Για τη χρονολόγηση και τους λόγους κοπής της δεύ-τερης και τρίτης έκδοσης δεκαδράχμων βλ. Kraay 1976, 223-224· Scavino 2008· Fischer-Bossert 2012, 151 και *id.* 2017, 18-19, 66-67, σημ. 112.
11. Για τα επονομαζόμενα «μετάλλια» (*medaillons*) του Πώρου βλ. Holt 2003 και Habicht *et alii* 2018-2019, όπου και η προγενέστερη βιβλιογραφία. Για τα «μναϊεία» βλ. Lorber 2012, 215.
12. Houghton 2012, 237.
13. Toynbee 1944, 65-67 και Von Mosch & Klostermeyer 2015. Για το *Ευκρατίδειον*, βλ. Olivier 2021.
14. Γλύτση 2004, 12.
15. Μπούγια 2004, 24-29· Τουράτσου 2000, 25-28· Sán-chez Vendramini 2022 (όπου και η προγενέστερη βιβλιο-γραφία).
16. Στόγιας & Ράλλη 2008, 122· Morisson 2012^a και Morris-son-Bendal 2012^b, 217.
17. Τριανταφυλλίδου 1993, 182-183.
18. Τριανταφυλλίδου 1993, 12, 203-205.
19. Χρυσός στατήρας Αλεξάνδρου Γ', 323-317 π.Χ., νομισματοκοπείο Αβύδου, ΝΜ 1911-12 ΝΗ 1 (8,57 γρ., 18 χιλ., 12.00): Εμπρ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Κεφαλή Αθηνάς με λοφιοφόρο κορινθιακό κράνος προς τα δεξιά. Οπισθ. Νίκη ιστάμενη προς τα αριστερά με στυλίδα και στεφάνι δάφνης. Στο πεδίο αριστερά, μονογράφημα, πεντάλφα και κέρας αφθονίας (βλ. Price 1991, 230, αρ. 1524).
20. Psoma 2015.

21. De Callatay 2015 και *id.* 2023, 98-99, 109· Duyrat *et al.* 2023, 122-131.
22. Στεφανάκη 2020, 106-109 (όπου και η προγενέστερη βιβλιογραφία).
23. Στόγιας 2004, 8-9· Γλύτση 2004, 12-14.
24. ΝΜ ΣΕΜΠ 781/1956 (11, 20 γρ., 22 χιλ., 7.00). Για το νόμισμα βλ. Κακαβάς, Παπαευαγγέλου, Γκενάκου 2019, 126, αρ.78. Για τον τύπο βλ. Schönert-Geiss 1987, αρ. 412-413. Για τη χρονολόγηση βλ. Lorber 1990, 65-72· Wartenberg 1992, 195-198· Chrysanthaki-Nagle 2007, 97- 103 και Psoma *et al.* 2008, 170.
25. Psoma *et al.* 2008, 157.
26. Καραδήμα 2009, 151 και Psoma *et al.* 2008, 183.
27. Βαλαμώτη 2009. Για τη σημασία της αμπέλου και των προϊόντων της στην ανάδυση των σύνθετων κοινωνιών της Εποχής του Χαλκού στο Αιγαίο βλ. Renfrew 1972 και Hamilakis 1996.
28. Καραδήμα 2009, 152-154 και Panagou 2016.
29. Καραδήμα 2009, 154· Φίλης 2012, 60 (σημ. 3) και 64.
30. ΝΜ Συλλογή Ζαρίφη, 312 (3,09 γρ., 17 χιλ., 7.00). Για το νόμισμα βλ. Παπαγεωργιάδου 2006, 74, αρ. 312, πίν. 27): Εμπρ. LVCILLAE AVG ANTONINI AVG F. Προτομή Λουκιλλας προς τα δεξιά, εντός σιρκού κύκλου. Οπισθ. VES/TA. Vesta, όρθια προς τα αριστερά, κρατάει simpulum πάνω από αναμμένο βωμό με γιρλάντες, και παλ-λάδιο.
31. Θεοδοσίου & Δανέζης 1995.
32. ΝΜ Συλλογή Δημητρίου 1665 (19,22 γρ., 33,5 χιλ., 12.00) (RPC IV.4 840.6): Εμπρ. ΑΥΤ Κ ΑΙΑ ΑΔΡ ΑΝΤΩΝΕΙ-ΝΟC CEBEYC. Δαφνοστεφής προτομή του Αντωνίνου του Ευσεβούς προς τα δεξιά με θώρακα και στρατιω-τικό χιτώνα (paludamentum), εντός σιρκού κύκλου. Ο-πισθ. Κένταυρος με τόξο σε καλπασμό προς τα δεξιά, άνωθεν δαφνοστεφής κεφαλή Διός και αστέρι, κάτωθεν LH (έτος κοπής: 8=144/5 μ.Χ.).
33. ΝΜ Συλλογή Δημητρίου 1661 (23,71 γρ., 35,4 χιλ., 12.00) (RPC IV.4 827.9): Εμπρ. ΑΥΤ Κ Τ ΑΙΑ ΑΔΡ ΑΝΤΩΝΙΝΟC CEB EYC. Δαφνοστεφής κεφαλή του Αντωνίνου του Ευσεβούς προς τα δεξιά. Οπισθ. Προτομή του Σεράπιδος προς τα αριστερά στο κέντρο, στον εσωτερικό κύκλο, [LH] και οι επτά θεότητες-πλανήτες (Δίας, Κρόνος, Άρης, Ήλιος, Σελήνη, Αφροδίτη, Ερμής) και στον εξωτερικό, ο ζωδιακός κύκλος των δώδεκα ζωδίων με τον Κριό στην κορυφή (έτος κοπής: 8=144/5 μ.Χ.).
34. Stoyas 2017-18, 443-450 (όπου και η προγενέστερη βιβλιογραφία).
35. Stoyas 2017-18, 463-464· Carbone-Farrior 2022, 22-24.
36. Stoyas 2017-18, 457-460· Vaneerdewegh 2020, 322-323.
37. Stoyas 2017-18, 451.
38. ΝΜ 194/2002 (BE 862β) (4,23 γρ., 19,4 χιλ., 6.00): Εμπρ. +MARIA+. Προτομή Θεοτόκου δεόμενης με pallium και maphorium· MHR στο πεδίο αριστερά και ΘΥ στο πεδίο δεξιά. Οπισθ. LEON EN CRISTO bASILEYS ROMEON. Προτομή του Λέοντα ΣΤ' κατενώπιον με στέμμα, χλαμύ-δα και σταυροφόρο σφαίρα. Για τον τύπο βλ. DOC III.2, 512, αρ.1b.
39. Grierson, DOC III.2, 508.
40. Grierson 1999, 24. Βλ. και Γαλαβάρης 1997, 112.
41. Νικολάου 2015, 9.
42. Grierson, DOC III.2, 510 και Νικολάου 2015, 9-10.
43. Καραγιαννόπουλος 1996, 145-148.
44. Νικολάου & Τουράτσου 2019, 18.
45. Grierson 1973, 507 και Καραγιαννόπουλος 1993, 148-149.
46. ΝΜ BE 955/2006 (3,19 γρ., 19 χιλ., 1.00): Εμπρ. BRVT IMP και L. PLAET CEST. Γενειοφόρος κεφαλή του Βρούτου προς τα δεξιά, εντός σιρκού κύκλου. Οπισθ. EID / MAR. Πύλος ελευθερίας ανάμεσα σε δύο εγχειρί-δια, εντός σιρκού κύκλου.
47. RRC 508.3. Cahn 1989.
48. Για τις διαφορετικές απόψεις που έχουν διατυπωθεί σχετικά με τη χρονολόγηση και τον τόπο έκδοσης (Δυτι-κή Μικρά Ασία ή Βόρεια Ελλάδα) των νομισμάτων EID MARS του Βρούτου, βλ. Woytek 2003, 526-527 και Cahn 1989, 225.
49. Cahn 1953, 214-215.
50. Βλ. ενδεικτικά RRC 480 και 490.
51. Hannestad 1988, 28-29.
52. Πλούταρχος, Βρούτος 1-2.
53. Δίων, Ρωμαϊκή Ιστορία, XLVII.25.3: Βρούτος μὲν ταῦτά τε ἐπράσσειν, καὶ ἐς τὰ νομίσματα ἃ ἐκόπτετο εἰκόνα τε αὐτοῦ καὶ πύλον ξιφιδία τε δύο ἐνετύπον, δηλὼν ἐκ τε τούτου καὶ διὰ τὸν γραμμῶν ὅτι τὴν πατρίδα μετὰ τοῦ Κασσίου ἡλευθερωκῶς εἶη.
54. Crawford 1983, 51-52· Ehrhardt 1985, 41-42· Cahn 1989, 225.
55. Αλπιανός, Εμφύλιοι Πόλεμοι Β' 119.
56. Woytek 2003, 525. Ο πύλος αποτελεί, κατά την περίοδο της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας, το επίσημο έμβλημα των απελευθερω-δούλων, ο οποίος τους δινόταν κατά την τελετή της απελευθέρωσης, καθώς και το κατεξοχήν σύμβολο της ελευθερίας, τον οποίο κρατάει η *Libertas* μαζί με τη ράβδο (*vindicta*) σε νομίσματα που κόπηκαν την περίοδο της Δημοκρατίας (βλ. ενδεικτικά RRC 266- 270) καθώς και αργότερα από Ρωμαίους αυτοκράτορες ως μορφή πολιτικής προπαγάνδας και ένδειξη της δέ-σμευσής τους για την ελευθερία των υπηκόων τους.
57. RIC I 24-25.
58. Korshak 1987, 54, εικ.3.
59. Attwood 2003, 891. Επίσης βλ. και εκείνα της σειράς των Μεδίων του Ιταλού γλύπτη Antonio Selvi (1679-1753).
60. Κατά τη διάρκεια της Διεθνούς Δημερίδας, έγιναν τα αποκαλυπτήρια χάλκινης προτομής της Μάντως Οικο-νομίδου, έργο της καταξιωμένης γλύπτριας και καθη-γήτριας της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών Αφρο-δίτης Λίτη, η οποία τοποθετήθηκε εξωτερικά της αί-θουσας περιοδικών εκθέσεων του ΝΜ που ονομάστηκε «Αίθουσα Μάντως Οικονομίδου», βλ. Λίτη 2018, 28, εικ.1.
61. Τα πρακτικά της Δημερίδας εκδόθηκαν στον 13ο τόμο της περιοδικής έκδοσης των Φύλων του Νομισματικού Μουσείου όβολός (Διεθνής Δημερίδα Νομισματικής «Μάντω Οικονομίδου» Αθήνα, 20-21 Απριλίου 2016, Πρακτικά συνεδρίου της Ζ' Επιστημονικής Συνάντησης αφιερωμένης στη μνήμη της Μάντως Οικονομίδου).
62. Τσούρη 2018, 35, εικ. 3.
63. Ράλλη & Τσούρη 2018, 187-194.
64. Παλαιότερα, μάλιστα, είχε φιλοτεχνηθεί από τη Βελγίδα χαράκτρια Francine Somers προς τιμήν της μετάλλιο με την προτομή της, που της είχε απονεμηθεί από το Σε-μνάριο της Νομισματικής Marcel Hoc του Πανεπιστη-μίου της Louvain-la-Neuve και τους Φίλους του Νο-μισματικού Μουσείου με αφορμή την αποχώρησή της από την ενεργό υπηρεσία το 1994.
65. Για το έργο της βλ. Τσούρη 2018, 30-33 και Ράλλη & Τσούρη 2018, 187-194. Για την οργάνωση πρότυπου εργαστηρίου συντήρησης βλ. Λυκιαρδοπούλου-Πέτρου 2008, 217-226.
66. Kraay 1976, 211· Fischer-Bossert 2012, 148.
67. Fischer-Bossert 2012, 151.
68. ΝΜ 125/1996 (BE 660) (43,35 γρ., 36,2 χιλ., 6.00): Εμπρ. Τέθριππο σε καλπασμό προς τα αριστερά, με ηνίοχο που τον

στεφανώνει φτερωτή Νίκη. Στο έξεργο επιγραφή ΑΘΛΑ και πανοπλία, αποτελούμενη από θώρακα, κνημίδες, κράνος και ασπίδα. Οπισθ. ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ ΕΥ-ΑΙΝΕΤΟΣ. Κεφαλή της νύμφης Αρέθουσας προς τα αριστερά, με στεφάνι φύλλων καλάμου και ενώτια, περιβαλλόμενη από τέσσερα δελφίνια. Για το νόμισμα βλ. Τουράτσογλου & Στόγιας 2001, 106-107. Για τον τύπο βλ. Scavino 2008.

69. ΝΜ ΣΕΜΠ 867/1956 (10,56 γρ., 24 χιλ., 9.00): Εμπρ. Προτομή Αθηνάς με κορινθιακό κράνος και αγκύρα προς τα δεξιά. Η παράσταση σε στεφάνι. Οπισθ. Α-ΘΗ. Ο Θεμιστοκλής με στρατιωτική περιβολή, κρατώντας τρόπαιο στο αριστερό χέρι και στεφάνι στο δεξί, όρθιος πάνω σε τρίτηρη προς τα αριστερά. Εκατέρωθεν, Α - ΘΗ. Πάνω στην πλώρη, γλαύκα προς τα αριστερά και στο έμβολο, όφης. Η παράσταση σε σιγικό κυκλικό πλαίσιο. Για το νόμισμα βλ. Κακαβάς 2020, αρ. 35. Για τον τύπο βλ. Kroll & Walker 1993, 130, αρ. 181.
70. Νικολακοπούλου 2020β, 154, αρ. 92. Επίσης, για τη νίκη στη ναυμαχία της Σαλαμίνας εκδόθηκε από το ΙΕΤΑ αργυρό μετάλλιο με την κεφαλή του Θεμιστοκλή στην εμπρόσθια όψη και το εθνόσημο περικλεισμένο από ελληνικές τριήρεις στην οπίσθια, πρωτότυπο έργο του χαράκτη Γ. Σταματόπουλου (βλ. Νικολακοπούλου 2020β, 153, αρ. 91).
71. Ανάλυση περίπτωση αποτελεί η απεικόνιση της νίκης του Μιλτιάδη στη μάχη του Μαραθώνα στην οπίσθια όψη χάλκινου ημιδράχμου, βλ. Τσέλεκας 2008, 475, εικ. 6β και Κακαβάς 2020, 74, 80, αρ. 38.
72. Πλούταρχος, *Θεμιστοκλής* 10.3.
73. Νικολακοπούλου 2020α, 64-66.
74. Τσέλεκας 2008, 474 - 475.
75. Για την έκδοση των πρώτων εθνικών νομισμάτων βλ. Γεωργιόπουλος 2002, 117-140· Μπρέγιαννη 2002, 189- 196.
76. Αργυρός Φοίνικας 1828, ΝΜ 1900-1901, Π' 107 (4,44 γρ., 21,95 χιλ., 12.00): Εμπρ. Φοίνικας αναγεννώμενος μέσα από φλόγες, επάνω σταυρός και δέσμη ηλιακών ακτίνων, σε γραμμικό κυκλικό πλαίσιο. Περιμετρικά του κύκλου, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, εξάκτινος αστέρας επάνω και αωκα' (= 1821) μεταξύ άγκυρας και συμβόλου του απείρου κάτω. Οπισθ. 1 / ΦΟΙΝΙΞ εντός στεφάνιου από κλαδί ελιάς (στα αριστερά) και κλαδί δάφνης (στα δεξιά). Περιμετρικά, ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ Ι.Α. ΚΑ-ΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ και 1828 μεταξύ δύο στιγμών. Για τον τύπο βλ. Divo 1969, 15, αρ. 1 και Τζαμαλής 1979, 122, αρ. 14.
77. Χρυσό εικοσάδραχμο του χαράκτη Carl Friedrich Voigt, νομισματοκοπείο του Μονάχου, ΝΜ 5477 (5,74 γρ., 21 χιλ., 12.00): Εμπρ. Κεφαλή Όθωνος σε νεαρή ηλικία προς τα αριστερά. Κάτω από τον λαμό, ΦΟΙΤΤ. Περιμετρικά, ΟΘΩΝ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. Οπισθ. Ελληνικός θυρεός με στέμμα ανάμεσα σε δύο κλαδιά δάφνης. Κάτω ημικυκλικά, 20 ΔΡΑΧΜΑΙ 1833. Για τον τύπο βλ. Divo 1969, 23, αρ. 9 και Τζαμαλής 1979, 135, αρ. 110.
78. ΝΜ Σουλ. Δημητρίου 3434, 75, ΚΘ' 2283 (11,73 γρ., 24,5 χιλ., 12.00): Εμπρ. Μ Α ΚΟΜ ΑΝΤΩ CEB ΕΥCΕΒ. Δαφνοστεφής κεφαλή Κομμόδου προς τα δεξιά. Οπισθ. Πλοίο, κάτωθεν κύματα, στο πεδίο αρ. ο Φάρος της Αλεξάνδρειας, στο έξεργο, ΚΘ (έτος κοπής: 29=188/9 μ.Χ.), εντός σιγικού κύκλου. Για το νόμισμα βλ. RPC IV.4 3539.35.
79. Βλ. Handler 1971, 58-61. Price & Trell 1977, 180-182. RPC IV.4, 81.
80. Βλ. RPC IV.4, 99.
81. Στράβων, *Γεωγραφικά*, 17.1.6-13.
82. ΝΜ 1902-1903, ΚΒ' Π' 243, Εύρημα Ελευσίνος 1902-1903 (7,22 γρ., 20,8 χιλ., 7.00). Εμπρ. Κεφαλή Αθηνάς με κορινθιακό κράνος προς τα δεξιά, εντός σιγικού κύκλου. Οπισθ. ΑΘΗ[ΝΑΙΩ]Ν. Η Ακρόπολη των Αθηνών, εντός σιγικού

κύκλου. Για το νόμισμα, βλ. Σβορώνος 1904, αρ. 243, πίν. II.30. Για τον τύπο βλ. Kroll & Walker 1993, 375.

83. Price & Trell 1977, 75-78. 182. Von Mosch 1999, 71-72.

84. Τσέλεκας 2008, 474-475.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Βαλαμώτη Σ.-Μ. 2009, *Η αρχαιοβοτανική έρευνα της διατροφής στην προϊστορική Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη, University Studio Press.
- Γαλαβάρης Γ. 1997, «Η τεχνοτροπία ως προσέγγιση του θείου στα Βυζαντινά νομίσματα», στο *Νόμισμα και Θρησκεία, Αρχαίος Κόσμος - Βυζαντινός Κόσμος, Πρακτικά ημερίδας, όβολός 2*, Αθήνα, Οι Φίλοι του Νομισματικού Μουσείου, 105-120.
- Γαλάνη-Κρίκου Μ. 2018, «Ιλίου Μέλαθρον: Πρόσωπα και Έργα», στο Ε.Γ. Παπαευθυμίου (επιμ.), *Πρακτικά συνεδρίου της Ζ' Επιστημονικής Συνάντησης αφιερωμένης στη μνήμη της Μάντως Οικονομίδου, Διεθνής Δημερίδα Νομισματικής «Μάντω Οικονομίδου»*, Αθήνα, 20-21 Απριλίου 2016, όβολός 13, Αθήνα, Οι Φίλοι του Νομισματικού Μουσείου, 37-53.
- Γεωργιόπουλος Γ. 2002, «Το νεοελληνικό νόμισμα από την ανεξαρτησία μέχρι σήμερα», στο *Η ιστορική διαδρομή της νομισματικής μονάδας στην Ελλάδα*, Αθήνα, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 117-164.
- Γλύτση Ε. 2004, «Η Νίκη στα μετάλλια των Ολυμπιακών Αγώνων», *Νίκη-Victoria, Νομίσματα και Μετάλλια*, Αθήνα, Υπουργείο Πολιτισμού, Νομισματικό Μουσείο, 12-23.
- Θεοδοσίου Σ. & Δανέζης Μ. 1995, *Η Οδύσσεια των ημερολογίων*, Αθήνα, Διάυλος.
- Κακαβάς Γ. & Παπαευαγγέλου-Γκενάκου Κ. (επιμ.) 2019, *Καρποί και Σύμβολα*, Κατάλογος Έκθεσης, Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.
- Κακαβάς Γ. 2020, «Η προβολή της νίκης της Σαλαμίνας στη Ρωμαϊκή Αθήνα», στο Γ. Κακαβάς - Π. Τσέλεκας (επιμ.) *Σαλαμίς 2020: 2.500 Έτη Φωτός*, Κατάλογος Έκθεσης, Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο, 73- 77.
- Καραγιαννόπουλος Ι. 1996, *Το Βυζαντινό Κράτος* (δ' έκδοση), Θεσσαλονίκη, Βάνιας.
- Καραδήμα Χ. 2009, «Ο οίνος της Θράκης στην αρχαιότητα. Φιλολογικές μαρτυρίες και αρχαιολογική έρευνα», στο Γ.Α. Πίκουλας (επιμ.), *Οίνον ιστορώ VIII. Πότνια οίνου. Διεθνές επιστημονικό συμπόσιο προς τιμήν της Σταυρούλας Κουράκου-Δραγώνα*, Βόλος, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΙΑΚΑ, 147-167.
- Καρδαμίτση-Αδάμη Μ. 2006, *Έρυστ Τσίλλερ 1837- 1923: Η τέχνη του κλασικού*, Αθήνα.
- Καρακίτσης Κ. 2002, «Η σύγχρονη νομισματική τέχνη: Το ελληνικό Νομισματοκοπείο», στο Ε. Γραμματικοπούλου (επιμ.), *Η ιστορική διαδρομή της νομισματικής μονάδας στην Ελλάδα*, Αθήνα, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών/ Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, 193-232.
- Κορρές Γ. Σ. & Ταράντου Σ. Ν. 1991, «Ιλίου Μέλα-θρον: Το κλασσικό δημούργημα του Τσίλλερ», στο Αρμός:

- τιμητικός τόμος στον Καθηγητή Κ.Ν. Μουτσόπουλο για τα 25 χρόνια πνευματικής του προ-σφοράς στο Πανεπιστήμιο (τόμος 2), Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης/Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, 943-981.
- Λίτη Α. 2018, «Το οδοιπορικό της μεταστέγασης του Νομισματικού Μουσείου», στο Ε.Γ. Παπαευθυμίου (επιμ.), *Πρακτικά συνεδρίου της Ζ' Επιστημονικής Συνάντησης αφιερωμένης στη μνήμη της Μάντως Οικονομίδου, Διεθνής Διημερίδα Νομισματικής «Μά-ντω Οικονομίδου»*, Αθήνα, 20-21 Απριλίου 2016, όβολός 13, Αθήνα, Οι Φίλοι του Νομισματικού Μουσείου, 25-28.
 - Λυκιαρδοπούλου-Πέτρου Μ. 2008, «Το πρόγραμμα συντήρησης του Μουσείου τα χρόνια της Μάντως Οικονομίδου», στο Ε.Γ. Παπαευθυμίου (επιμ.), *Πρακτικά συνεδρίου της Ζ' Επιστημονικής Συνάντησης αφιερωμένης στη μνήμη της Μάντως Οικονομίδου, Διεθνής Διημερίδα Νομισματικής «Μά-ντω Οικονομίδου»*, Αθήνα, 20-21 Απριλίου 2016, όβολός 13, Αθήνα, Οι Φίλοι του Νομισματικού Μουσείου, 217-226.
 - Μπούγια Π. 2004, «Πεδίο Νίκης λαμπρό: Τα μετάλλια», στο *Νίκη-Victoria, Νομίσματα και Μετάλλια*, Α-θήνα, Υπουργείο Πολιτισμού, Νομισματικό Μουσείο, 24-35.
 - Μπρέγιαννη Κ. 2002, «Από τον Καποδίστρια στον Όθωνα», στο *Νόμισμα και Νομισματικές κρίσεις στην Ελλάδα, Δελτίον Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών*, 187-203.
 - Νικολακοπούλου Α. 2020^α, «Ο Θεμιστοκλής των Αθηνών και της Μαγνησίας», στο Γ. Κακαβάς - Π. Τσέλεκας (επιμ.) *Σαλαμίσ 2020: 2.500 Έτη Φωτός, Κατάλογος Έκθεσης*, Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο, 61-67.
 - Νικολακοπούλου Α. 2020^β, «Η προβολή του ένδοξου παρελθόντος στο νέο ελληνικό κράτος», στο Γ. Κακαβάς - Π. Τσέλεκας (επιμ.) *Σαλαμίσ 2020: 2.500 Έτη Φωτός, Κατάλογος Έκθεσης*, Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο, 141-163.
 - Νικολάου Γ. 2015, *Οικονομική δυσπραγία και νομισματική αστάθεια στο Βυζάντιο. Η αυτοκρατορία σε περιόδους κρίσης*, όβολός 12, Αθήνα, Οι Φίλοι του Νομισματικού Μουσείου.
 - Νικολάου Γ. & Τουράτσογλου Ι. 2019, *Η κυκλοφορία του βυζαντινού νομίσματος στο χώρο του Ελλαδικού κορμού και στα Βαλκάνια. Η μαρτυρία των «Θησαυρών»: 5ος - 15ος αιώνες*, όβολός 14, Αθήνα, Οι Φίλοι του Νομισματικού Μουσείου.
 - Παπαγεωργιάδου Χ. 2006, *Νομισματικό Μουσείο Αθηνών. Η Δωρεά Ζαρίφη*, Αθήνα, Υπουργείο Πολιτισμού, Νομισματικό Μουσείο.
 - Ράλλη Ε. & Τσούρη Η. 2018, «Νομισματικό Μουσείο - Ιλίου Μέλαθρον: Το όραμα και η διαδρομή. Οι εργασίες για τη μεταφορά του Μουσείου», στο Ε.Γ. Παπαευθυμίου (επιμ.), *Πρακτικά συνεδρίου της Ζ' Επιστημονικής Συνάντησης αφιερωμένης στη μνήμη της Μάντως Οικονομίδου, Διεθνής Διημερίδα Νομισματικής «Μά-ντω Οικονομίδου»*, Αθήνα, 20-21 Απριλίου 2016, όβολός 13, Αθήνα, Οι Φίλοι του Νομισματικού Μουσείου, 29-36.
 - Φίλης Κ. 2012, «Εργαστήρια εμπορικών αμφορέων των ύστερων κλασικών και ελληνιστικών χρόνων στη Μακεδονία και τη Θράκη», στο Σ. Δρούγου - Ι. Τουράτσογλου (επιμ.), *Θέματα της Ελληνιστικής Κεραμικής στην Αρχαία Μακεδονία*, ΤΑΠΑ, Αθήνα, 60-85.
- Ξενόγλωσση
- Attwood P. 2003, *Italian Medals. c. 1530-1600*, London, British Museum Press.
 - Cahn H.A. 1953, «L'aureus de Brutus avec EID. MAR», στο J. Babelon-J. Lafaurie (επιμ.), *Actes du Congrès International de Numismatique* (Paris, 6-11 Juillet 1953), Paris, Bibliothèque nationale, 213-217.
 - 2016, *όβολός 13*, Αθήνα, Οι Φίλοι του Νομισματικού Μουσείου, 187-194.
 - Σβορώνος Ι.Ν. 1904, «Νομισματικόν Εύρημα Ελευσίνος. Νομίσματα Αθηνών Χαλκά Ρωμαϊκά», *Διεθνής Εφημερίδα της Νομισματικής Αρχαιολογίας* 7, 109-142.
 - Στεφανάκη Β.Ε. 2020, «Ναυτική υπεροχή και κυριαρχία στη Μεσόγειο», στο Γ. Κακαβάς-Π. Τσέλεκας (επιμ.), *Σαλαμίσ 2020, 2500 Έτη Φωτός, Κατάλογος Έκθεσης*, Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο, 105-115.
 - Στόγιας Γ. 2004, «Αθλητικά θέματα σε αρχαία νομίσματα (5ος αι. π.Χ. - 3ος αι. μ.Χ.)», στο *Νίκη-Victoria, Νομίσματα και Μετάλλια*, Αθήνα, Υπουργείο Πολιτισμού, Νομισματικό Μουσείο, 8-11.
 - Στόγιας Γ. & Ράλλη Ε. 2008, «Ο κόσμος του με-ταλλίου» στο Ε. Αποστόλου και Γ. Νικολάου (επιμ.), *Η Ιστορία του νομίσματος*. Αθηνά, Νομισματικό Μουσείο, 122-129.
 - Τζαμαλής Α. 1979, *Τα νομίσματα της νεώτερης Ελλάδας, 1828 -1979*, Αθήνα, Νούμμο.
 - Τουράτσογλου Ι. 2000, *Ο Αλέξανδρος των Νομισμάτων*, Λευκωσία, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύ-πρου.
 - Τουράτσογλου Ι. & Στόγιας Γ. 2001, «Η Αρέθουσα του Ευαίνετου: ως ουδέποτε Κίμων...», στο *Ιλίου Μέλαθρον 2000: Το Νομισματικό Μουσείο στο κατώφλι του 21ου αιώνα*, Αθήνα, Υπουργείο Πολιτισμού, Νομισματικό Μουσείο.
 - Τριανταφυλλίδου Ζ.-Μ. 1993, *Μετάλλια και Πλακέτες. Απόψεις από το έργο γνωστών Ελλήνων γλυπτών και ζωγράφων μεταλλιστών 1850-1986/7, μέσα στα πλαίσια της σύγχρονης διεθνούς Αναγέννησης του Είδους*, Τόμος Α', Αθήνα, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου.
 - Τσέλεκας Ο. 2008, «Ταυτότητα και ιδεολογία στη ρωμαϊκή Αθήνα: Η νομισματική μαρτυρία», στο Στ. Βλίζος (επιμ.), *Η Αθήνα κατά τη ρωμαϊκή εποχή: Πρό-σφατες ανακαλύψεις, νέες έρευνες*. Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη 4ο Παράρτημα, 473-485.
 - Τσούρη Η. 2018, «Η συνεργασία μου με τη Μάντω (1968-1994)», στο Ε.Γ. Παπαευθυμίου (επιμ.), *Πρακτικά συνεδρίου της Ζ' Επιστημονικής Συνάντησης αφιερωμένης στη μνήμη της Μάντως Οικονομίδου, Διεθνής Διημερίδα Νομισματικής «Μά-ντω Οικονομίδου»*, Αθήνα, 20-21 Απριλίου 2016, όβολός 13, Αθήνα, Οι Φίλοι του Νομισματικού Μουσείου, 29-36.

- Cahn H.A. 1989, «EIDibus MARTiis, Aurei und Denare», *Numismatica e Antichità Classiche* XVIII, 211-232.
- Carbone L. & Farrior M.-E. 2022, «Minting the Stars: The Alexandrian Zodiac Series under Antoninus Pius», *ANS Magazine* 21, Issue 1, 9-25.
- Chrysanthaki-Nagle K. 2007, *L'histoire monétaire d' Abdère en Thrace (VIe s. avant J.-C. - IIe s. après J.-C.)*, ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 51, Αθήνα, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.
- Crawford M.H. 1983, «Roman imperial coin types and the formation of public opinion», στο C.N. L. Brooke - B.H.I.H. Stewart - J.G. Pollard - T.R. Volk (επιμ.), *Studies in Numismatic Method presented to Philip Grierson*, Cambridge, Cambridge University Press, 47-64.
- De Callatay F. 2015, «Apparition et utilisation de l'or monnayé au nom d'Alexandre le Grand: une monétarisation massive sans croissance économique?», στο Kremydi S. & Marcellesi M.-C. (επιμ.), 207-248.
- De Callatay F. 2023, «L'or du monde grec : fantasmes et réalités (un panorama général quantifié)», στο Suspène, A.- Blet-Lemarquand, M. -Duyrat, F.- Nieto-Pelletier, S. (επιμ.), *AVREVS. Le pouvoir de l'or/The Power of Gold, Proceedings of the International Conference, Orléans 12-14 November 2018*, Scripta Antiqua 171, Bordeaux, Ausonius, 91-114.
- Divo J.-P. 1969, *Modern Greek Coins, 1828-1968*, Zurich, Bank Leu.
- DOC III.2: Ph. Grierson, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection*, vol. III, Part 2: Basil I to Nicephorus III (867- 1081), Washington D.C., Dumbarton Oaks/Center for Byzantine Studies, 1973.
- Duyrat F., Olivier J., Gehres B. 2023, «Greek Gold from East to West», στο Suspène, A.- Blet-Lemarquand, M. -Duyrat, F.- Nieto-Pelletier, S. (επιμ.), *AVREVS. Le pouvoir de l'or/The Power of Gold, Proceedings of the International Conference, Orléans 12-14 November 2018*, Scripta Antiqua 171, Bordeaux, Ausonius, 115-151.
- Ehrhardt Chr. T.H.R. 1985, «Roman Coin Types and the Roman Public», *Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte* 34, 41-54.
- Fischer-Bossert W. 2012, «The Coinage of Sicily», στο Metcalf W.E. (επιμ.), *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage*, Oxford, Oxford University Press, 142-156.
- Fischer-Bossert W. 2017, *Coins, Artists and Tyrants. Syracuse in the Time of the Peloponnesian War*, Numismatic Studies 33, New York, American Numismatic Society.
- Grierson P. 1999, *Byzantine Coinage*. Washington DC, Dumbarton Oaks Library and Collection.
- Habicht M.E., Chugg A.M., Varotto E., Galassi F.M. 2028-2019, «The so-called Porus medallions of Alexander the Great-crucial historical numismatic objects or clever counterfeits?», *Journal of the Numismatic Association of Australia* 29, 24-50.
- Hamilakis Y. 1996, «Wine, oil and the dialectics of power in Bronze Age Crete: a review of the evidence», *Oxford Journal of Archaeology* 15(1), 1-32.
- Handler S. 1971, «Architecture on Roman Coins of Alexandria», *American Journal of Archaeology* 75, 57-74.
- Hannestad N. 1988, *Roman Art and Imperial Policy*, Aarhus, Aarhus University Press.
- Holt F.L. 2003, *Alexander the Great and the Mystery of the Elephant Medallions*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.
- Houghton A. 2012, «The Seleucids», στο Metcalf W.E.(επιμ.), 235-251.
- Korshak Y. 1987, «The Liberty Cap as a Revolutionary Symbol in America and France», στο *Smithsonian Studies in American Art*, vol.1, no. 2 (Autumn), 52-69.
- Kraay C.M. 1976, *Archaic and Classical Greek Coins*, London, Methuen.
- Kremydi S. & Marcellesi M.Ch.(επιμ.) 2015, *Les Alexandres après Alexandre, Histoire d'une monnaie commune*, ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 81, Αθήνα, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.
- Lorber C. 1990, *Amphipolis. The Civic Coinage in Silver and Gold*, Los Angeles, Numismatic Fine Arts International.
- Lorber C.C. 2012, «The Coinage of Ptolemies», στο Metcalf (επιμ.), *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage*, Oxford, Oxford University Press, 211-234.
- Metcalf W.E. (επιμ.) 2012, *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage*, Oxford, Oxford University Press.
- Morrisson C. 2012α, «Imperial generosity and its monetary expression: The rise and decline of the 'largesses'», στο J.-M. Spieser & E. Yota (επιμ.), *Donation et donateurs dans l'empire byzantin, Réalités byzantines* 14, Paris, Desclée de Brouwer, 25-46.
- Morrisson C. & Bendal S. 2012β, «Byzantine 'Medals': Coins, Amulets and Piety», στο D. Sullivan, E. Fisher, S. Papaioannou (επιμ.), *Byzantine Religious Culture, Studies in Honor of Alice-Mary Talbot*, Leiden-Boston, BRILL, 217-238.
- Olivier J. 2021, «L'Eukratideion», στο Tadjikistan. Au pays des fleuves d'or - Catalogue d'exposition, 76-77.
- Panagou T. 2016, «Patterns of Amphora stamp distribution. Tracking down export tendencies», στο Harris E.M., Lewis D.M., Woolmer M. (επιμ.), *The ancient Greek Economy. Markets, Households and City-States*, Cambridge, Cambridge University Press, 207-229.
- Price M.J. 1991, *The coinage in the name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus*, Zurich/London, The Swiss Numismatic Society in association with British Museum Press.
- Price M.J. & Trell B.L. 1977, *Coins and their cities, Architecture on the ancient coins of Greece, Rome and Palestine*, London-Michigan.
- Psoma S. 2015, «Alexandreiai drachmai, chrysoi alexandreioi and alexandreia tetrachma in literary sources and inscriptions», στο Kremydi S. & Marcellesi M.Ch.(επιμ.), 171-205.
- Psoma S., Karadima C., Terzopoulou D. 2008, *The Coins from Maroneia and the Classical City at Molyvoti: A Contribution to the History of Aegean Thrace*, ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 62, Αθήνα, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.

- Renfrew C. 1972, *The Emergence of Civilisation: The Cyclades and the Aegean in the Third Millennium BC*, London, Methuen.
- RIC I: C.H.V Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*, vol. I (revised edition), London, Spink, 1984.
- RPC IV.4: Ch. Howgego, *Roman Provincial Coinage*, Volume IV.4, *From Antoninus Pius to Commodus (AD 138- 192)*: Egypt, London - Paris, British Museum - Bibliothèque Nationale de France, 2023.
- RRC: M. Crawford, *Roman Republican Coinage*, Cambridge, Cambridge University Press, 1974.
- Sánchez Vendramini Darío N. 2022, «Alexander the Great on Late Roman *contorniates*: religion, magic or history?», *Journal of Ancient History* 10.2, 262-296.
- Scavino R. 2008, «La Cronologia dei Decadrachmi di Euainetos and Kimon, Rapporto con le emissioni auree dei maestri firmanti», *Rivista Italiana di Numismatica* 109, 133- 174.
- Schönert-Geiss E. 1987, *Griechisches Münzwerk: Die Münzprägung von Maroneia*, Schriften zur Geschichte und Kultur der Antike 26, Berlin, Akademie Verlag.
- Stoyas I. 2017-2018, «After the heliacal rising of Sirius: Sothic symbols, celestial bodies and zodiacal signs on Roman provincial coins of Alexandria», *Νέδα* 2, 441-473.
- Suspène A., Blet-Lemarquand M., Duyrat F., Nieto-Pelletier S. (επιμ.) 2023, *AVREVS. Le pouvoir de l'or/The Power of Gold*, *Proceedings of the International Conference, Orléans 12-14 November 2018*, Scripta Antiqua 171, Bordeaux, Ausonius.
- Toynbee J.M.C. 1944, «Greek Imperial Medallions», *Journal of Roman Studies* 34, 65-73.
- Vaneerdeghe N. 2020, «The Egyptian “Zodiac Coins” of Antoninus Pius and the Sothic Cycle», στο F. Stroobants-Ch. Lauwers (επιμ.), *Studies in Honour of Johan Van Hees*, Brussels, Cercle d'études numismatiques - European Centre for Numismatic Studies, 315-325.
- Von Mosch H.-C. 1999. Bilder zum Rhume Athens. Aspekte des Städtelobs in der kaiserzeitlichen Münzprägung Athens, *Nomismata* 4, Milano, Enner.
- Von Mosch H. & Klostermeyer L.-A. 2015, «Ein Stempel-schneider auf Reisen. Die Antinoosmedaillons des Hostilios Markellos und Hadrians Reise im Jahr 131/2 n. Chr.», στο U. Wartenberg-M. Amandry (επιμ.), *KAIPOΣ, Contributions to Numismatics in Honor of Basil Demetriadi*, New York, American Numismatic Society, 285-325.
- Wartenberg U. 1992, Review of *Griechisches Münzwerk: Die Münzprägung von Maroneia* by E. Schönert-Geiss, *The Numismatic Chronicle* 152, 195-198.
- Woytek B. 2003, *Arma et Nummi, Forschungen zur römischen Finanzgeschichte und Münzprägung der Jahre 49 bis 42 v. Chr.*, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Προέλευση εικονογράφησης

1-13. copyright © ΥΠΠΟ/Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

ABSTRACT

Readings of the past through the commemorative/anniversary medals of the Numismatic Museum (2003-2025)

Vassiliki E. Stefanaki
Ph.D. Archaeologist - Numismatist
Numismatic Museum, Greece

Antonia G. Nikolakopoulou
Archaeologist - Numismatist
Numismatic Museum, Greece

Dimitris Kloukinas
Ph.D. Archaeologist
Numismatic Museum, Greece

Themes in Archaeology 2025, 9(1-2): 76-93

Since 2003, the Numismatic Museum, in collaboration with the National Mint, issues commemorative/anniversary medals bearing types that are inspired from different ancient Greek, Roman, Byzantine/Medieval and modern coins from its rich collections. The types selected are either related to the theme of the European Heritage Days or are associated with significant anniversaries. The main objective is to link the past and the present through the promotion of cultural heritage, as well as of timeless values and ideas. The current paper presents all twelve medals issued by the Numismatic Museum so far. It offers a detailed description of their types, their historical and numismatic background, and it also provides an interpretative approach for their selection.

Key words: medal, coin, Numismatic Museum, cultural heritage, celebration, anniversary